

חיים בהמתנה

פליטים ומבקשי בישראל תמונת מצב 2026

פליטים בישראל: כשאי הכרעה הופכת למדיניות – אוגוסט 2026

מדינת ישראל הייתה בין המדינות המייסדות והראשונות לחתום על אמנת הפליטים, שנולדה מתוך ההבנה כי מי שנמלט מרדיפה זכאי להגנה וכי על מדינות להעמיד מנגנון הוגן לבחינת בקשות מקלט. ואמנם בישראל של שני העשורים האחרונים, מערכת המקלט כמעט שאינה ממלאת את תפקידה. במקום להכריע מי זכאי להגנה ומי אינו זכאי לה, התפתחה מדיניות של המתנה בלתי נגמרת, כזו המותירה עשרות אלפי בני אדם במעמד ארעי במשך שנים ארוכות.

מצד אחד, המדינה ממשיכה לנסות לצמצם את מספרם של מבקשי המקלט החיים בישראל, לקדם גירושים, להרחיב את כלי האכיפה ולהקשות על חייהם מתוך מטרה לייאש אותם ולהוביל ליציאתם מן המדינה. מצד שני, המדינה מנהלת בפועל את חייהם של אנשים שחיים כאן שנים ארוכות. היא מנפיקה אשרות, משלבת אותם במערכת החינוך (בלית ברירה) ומספקת שירותי בריאות ורווחה (אף אם מצומצמים בבחינת פחות מהמינימום הנדרש), אך ממשיכה לטעון כי מדובר בהסדר זמני בלבד. כל זאת, תוך הקפאת תפקודה של מערכת המקלט והיעדר בחינה של בקשות מקלט שחלקן נותרות פתוחות למעלה מ-15 שנים.

בשלוש השנים האחרונות עברה קהילת מבקשי המקלט בישראל שינויים משמעותיים, הן בהרכבה והן באתגרים שעמם מתמודדים חבריה. הגעתם של פליטים מאוקראינה, השלכות המלחמה בישראל, ההחמרה במצב הכלכלי ומתחים פנים קהילתיים שינו את פניה של הקהילה והובילו, בין היתר, לפיזור רחב יותר של האוכלוסייה ברחבי המדינה. אף על פי כן, השינויים במציאות חייהם של מבקשי המקלט, לא הובילו לשינוי בהתייחסות המדינה לקהילה. ההפך הוא הנכון. מדיניותה של המדינה נותרה עקבית בכיוון אחד: אכיפה מוגברת, קידום צעדים שנועדו לעודד יציאה מישראל והמשך שחיקת הזכויות.

חצי השנה האחרונה לא שינתה את המדיניות הזו. היא דווקא הקצינה אותה. השיח הציבורי הפך בוטה יותר ויוזמות החקיקה התרבו. יותר מתמיד ברור, כי מי שמשלמים את המחיר הכבד ביותר אינם רק המבוגרים, אלא הילדים ובני הנוער שגדלו בישראל ומוצאים את עצמם מתקרבים לבגרות מבלי לדעת אם יוכלו ללמוד, לעבוד, להשתלב בחברה או פשוט לחיות חיים נורמטיביים. בתמונת מצב זו נבחן את ההתפתחויות המרכזיות שחלו במהלך ששת החודשים האחרונים ונעמוד על האופן שבו הן משקפות, כל אחת בדרכה, את מדיניות הארעיות ואת השלכותיה.

א. חקיקה ומדיניות: פירוק הדרגתי של מערכת המקלט

חצי השנה האחרונה התאפיינה בהחרפה משמעותית של המדיניות כלפי מבקשי המקלט. לא מדובר במהלך אחד או בהחלטה נקודתית, אלא בשורה של צעדים משלימים ובהם חקיקה, מדיניות מנהלית וצעדי אכיפה, שמטרתם המשותפת היא לצמצם את ההגנות המעטות ממילא, העומדות למבקשי המקלט ולהמשיך לכרסם במערכת המקלט בישראל.

במרכז המהלכים הללו עומדת **הצעת חוק יסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל**¹. מדובר באחת מהצעות החקיקה הדרקוניות שהונחו בשנים האחרונות על שולחן הכנסת. לכאורה מדובר בחוק העוסק בהגירה. הלכה למעשה, הוראותיו גולשות הרבה מעבר לכך ומשנות את האיזון שבין זכויות הפרט לבין כוחו של השלטון.

¹ הצעת חוק-יסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל, התשפ"ה-2025.

לצד הסדרים העוסקים במבקשי מקלט, מבקשת ההצעה לעגן בחוק היסוד מנגנונים חסרי תקדים, ובהם פסקת התגברות, המאפשרת עקיפה של הזכויות החוקתיות המוגנות בחוקי היסוד של מדינת ישראל, ובייחוד הזכויות הנובעות מחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו; שלילת גישה לערכאות; שלילת אפשרות לקבלת מעמד ממי שנכנס לישראל שלא דרך מעבר גבול מוסדר, בניגוד לעקרונות אמנת הפליטים; קביעת מכסות למתן מעמד גם למי שהוכרו כזכאים להגנה; כליאה ללא הגבלת זמן; הרחבת הסמכות להגבלת חופש התנועה והעיסוק; חילוט רכוש והכשרה בדיעבד של מדיניות שפגעה בזכויות אדם.

יש לשים לב כי כבר בנוסחה הנוכחי, מעניקה ההצעה לכנסת, וכפועל יוצא של שיטת המשטר בישראל - לממשלה, סמכויות חסרות תקדים לרבות האפשרות לשלול אזרחות לפי עילות עלומות (בנוסף לעילות הקיימות כיום בחוק האזרחות). בכך חורגת ההצעה מתחום ההגירה אל לב ליבה של מערכת היחסים שבין המדינה לבין אזרחיה. שילובו של סעיף שלילת אזרחות, בחוק יסוד העוסק לכאורה בהגירה ממחיש, כי ההצעה אינה מבקשת רק להסדיר את מדיניות ההגירה, אלא לצמצם את ההגנות החוקתיות על זכויות אדם וזכויות האזרח בישראל.

יוזם ההצעה רוטמן, בכוונת מכוון מסמא את עיני הציבור במתן כותרת שעניינה "הגירה". דווקא משום שההצעה מוצגת כחוק העוסק בהגירה, הדיון הציבורי מתמקד לרוב בשאלת מבקשי המקלט, בעוד שהשלכותיה החוקתיות הרחבות זוכות לתשומת לב מועטה וכך מקודמת ההפיכה המשטרית מן הדלת האחורית, רחוק מעיני הביקורת הציבורית.

במקביל נכנס לתוקף **תיקון מס' 41 לחוק הכניסה לישראל**,² ובחודשים האחרונים נעשו מאמצים אינטנסיביים ליישמו. החוק מאפשר גירוש של מבקשי מקלט בשני מקרים: כאשר הם מסווגים כ"תומכים בממשל מדינתם" ולאחר ריצוי מאסר בעבירת שהעונש בצידה עומד על שלוש שנים ויותר. בקריאה ראשונית ההוראות עשויות להישמע הגיוניות. המציאות רחוקה מכך. ההגדרות מעורפלות, לא ברור מהו הרף הראייתי הנדרש וכיצד מוכחת תמיכה בממשל, המשפך מאוד רחב ובשילוב של טעויות בזיהוי בכל הנוגע למבקשי מקלט, אין ספק שהוא יכול כלול בתוכו גם מי שאינם תומכים. בנוגע לריצוי מאסר בעבירה בדרגת פשע, נכנסים בגדרה גם מי שהעונש שנגזר עליהם קצר משלוש שנים. לדוגמה, אדם שהורשע בעבירת איומים ונגזרו עליו רק שני חודשי מאסר, יעמוד בפני גירוש למדינה שבה נשקפת סכנה לחייו, בניגוד מוחלט לאמנת הפליטים ולעיקרון אי ההחזרה.

מה עוד חסר בהצעת החוק? התייחסות למערכת המקלט. כדי לקבל החלטה על פי החקיקה הנ"ל, אין צורך בבחינת בקשת המקלט, אלא יש התעלמות מוחלטת ממנה וקבלת החלטה מנותקת מהקשר ומנסיבות חייו של האדם הנדון. שיטת הסלמי המוכרת מפציעה גם בהקשר של מבקשי המקלט. חברי הכנסת מחוקקים חוקים שמכרסמים במערכת המקלט שממילא אינה מתפקדת, מותירים אותה ריקה מתוכן ומקדמים חוקים פוגעניים. מקל יש, גזר אין.

במהלך התקופה האחרונה נעצרו מבקשי מקלט לקראת הרחקה ונעשו ניסיונות לקדם גירושים למרות הסכנות הנשקפות להם במדינות המוצא ולמרות עקרון אי-ההחזרה, שהוא אבן יסוד במשפט הבינלאומי. למעלה משנה אין שר פנים מכהן, ומדינת ישראל מצויה בתקופה רגישה לקראת הבחירות המתקרבות. במקום להמתין למינוי שר שבסמכותו לחתום על צווי הגירוש, מתוך הבנה שמדובר בסמכות דרקונית שהשלכותיה הרסניות, הוזדרזו חברי הממשלה וחברי הכנסת להעביר את סמכויות הגירוש לראש הממשל הנימין נתניהו (שאינו יכול להתמנות

² תיקון מס' 41 לחוק הכניסה לישראל, התשפ"ה-2025.

לשר הפנים שכן הוא נאשם בפלילים), כדי לנסות ולהספיק לגרש עוד מבקשי מקלט, מתחת לרדאר, למדינות שבהן חייהם וחירותם יהיו בסכנה.

לצד החוקים האמורים, ממשיכה המדינה לקדם את מדיניות "המדינות הבטוחות"³. במקום לבחון את בקשות המקלט ולקבוע האם אדם מסוים זקוק להגנה וזכאי למעמד פליט, מורחבת בהתמדה רשימת המדינות המוגדרות כ"בטוחות", באופן המאפשר לדון בבקשות מקלט ב"סדר דין מהיר". לכאורה, מדובר בצעד שמייעל את מערכת המקלט, מאפשר טיפול מהיר בבקשות מקלט ומשחרר את צוואר הבקבוק שעמו מתמודדת רשות האוכלוסין וההגירה. המשמעות היא שבקשות מקלט של אזרחי המדינות שהוגדרו כבטוחות מקודמות לראש התור, נבחנות בתוך זמן קצר ולעיתים אף נדחות באותו היום. קשה לראות כיצד ניתן לקיים בתוך שעות בודדות בחינה פרטנית, מעמיקה והוגנת של בקשת מקלט, כפי שמחייבים הדין הישראלי והמשפט הבינלאומי. התוצאה היא שמבקשי מקלט עלולים לעמוד בפני סכנת גירוש, מבלי שנבחנה באופן סדור ומעמיק השאלה האם נשקפת להם סכנה במדינת מוצאם.

חשוב להבהיר, אנו לא מבקשים להתעלם מן התופעה של הגשת בקשות מקלט שאינן מבוססות. דווקא משום שקיימות גם בקשות מן הסוג, נדרשת מערכת מקלט מקצועית, יעילה והוגנת, המסוגלת להבחין בין מי שזקוק להגנה לבין מי שאינו זכאי לה. בענייננו, אין מדובר בהרחבת הבחינה אלא בהאצת הדחייה. אם רשות האוכלוסין וההגירה הייתה בוחנת בקשות מקלט, העומס באופן טבעי היה פוחת. אך לא בכך בוחנת הרשות למקד את מאמציה.

מערכת המקלט אינה מתרוקנת מתוכן במקרה. היא נשחקת באמצעות שורה של צעדים משלימים, שכל אחד מהם נראה נקודתי, אך יחד הם מפרקים אותה באופן שיטתי.

ב. התפוררות טענת ה"ארעיות"

אחד מן המאפיינים הבולטים של מדיניות ישראל כלפי מבקשי מקלט הוא השמירה בקנאות על עיקרון ה"ארעיות". למרות שחלק ניכר מאוכלוסיית מבקשי המקלט חי בישראל קרוב לשני עשורים, תחת מדיניות אי הרחקה שנקבעה ע"י מדינת ישראל, ואין אופק להרחקתם בוודאי שלא בטווח הזמן הקרוב, רשות האוכלוסין וההגירה וגורמים נוספים במשרדי הממשלה ממשיכים להיאחז בפיקציה, שלפיה מדובר בשהות זמנית. הטענה של רשויות המדינה ובמרכזן רשות האוכלוסין וההגירה, שלפיה מתן שירותים בסיסיים והרחבת הזכויות של מבקשי המקלט מייצרת זיקה בלתי רצויה של מבקשי המקלט למדינת ישראל, אינה מחזיקה מים. בין אם המדינה מעוניינת בכך ובין אם לאו, הזיקה כבר קיימת. המדינה מחדשת אשרות, גובה מיסים, בודקת רישיונות, מטפלת בנפגעי עבירה, מפנה לשירותי רווחה ורושמת ילדים למערכת החינוך. משכך, מדובר בעצימת עיניים, שכן זיקה נבחנת על פי מבחן מהותי ולא טכני.

בחצי השנה האחרונה חלו מספר התפתחויות משמעותיות. חלקן מסמנות התקדמות זהירה, אחרות מעידות דווקא על החרפה נוספת של המדיניות. כולן יחד ממחישות עד כמה הפער בין המציאות לבין המדיניות ממשיך להעמיק.

³ מבקר המדינה משרד הפנים, רשות האוכלוסין וההגירה - הטיפול במבקשי מקלט מדיני בישראל (2018).

ב.1. מספר מזהה אחיד

אחת מן ההתפתחויות המשמעותיות ביותר בחצי השנה האחרונה התרחשה דווקא בנושא שנדמה היה, כי הגיע למבוי סתום. במשך שנים התנגדה רשות האוכלוסין וההגירה באופן עקבי להנפקת מספר מזהה אחיד למבקשי מקלט, בטענה שמספר מזהה יוצר "זיקה" למדינת ישראל ולכן קידומו מנוגד למדיניות הממשלה.

עם זאת, בדיון שהתקיים בכנסת בחודש יולי האחרון (2026) חל שינוי. מנכ"ל רשות האוכלוסין וההגירה הודיע, כי בניגוד לעמדת הלשכה המשפטית של משרדו הוא דווקא כן תומך במתן מספר מזהה.⁴ הוא הוסיף, כי הוקם צוות ייעודי לגיבוש המהלך וכי בכוונתו לקדם החלטה ממשלה בנושא, בשיתוף פעולה עם משרדי ממשלה נוספים. מדובר בשינוי דרמטי, שכן במשך שנים הייתה דווקא רשות האוכלוסין וההגירה, הגורם המרכזי שמנע את קידום היוזמה, בעוד שיתר משרדי הממשלה ובהם משרדי הבריאות, הרווחה, החינוך, התחבורה, הביטוח הלאומי וגופים ציבוריים נוספים תמכו בו בעקביות.

אנו מצויים בתקופה רגישה ומורכבת כאשר הבחירות בפתח, ולכן על אף ההצהרה החיובית, נפעל על מנת שהנושא לא ירד מסדר היום ויקודם כמובטח.

ב.2. רישיונות נהיגה כמשל להתפוררות מדיניות ה"ארעיות"

התפתחות נוספת בחצי השנה האחרונה מעידה על סדק נוסף במדיניות המבוססת על תפיסת הארעיות. בחודש יולי (2026) התקיים הדיון הראשון בעתירה המבקשת לאפשר למבקשי מקלט המחזיקים באשרת 2(א)(5) להנפיק רישיון נהיגה לרכב.⁵

במשך שנים סירבה המדינה לאפשר למבקשי מקלט להנפיק רישיון נהיגה, תוך העלאת שורה של טענות שהשתנו מעת לעת, אך לא הצליחו להצדיק את המדיניות. תחילה נטען, כי מדובר בסוגיה הנוגעת למדיניות ההגירה וכי מחזיקי אשרת 2(א)(5) אינם עונים להגדרת המונח "תושב". זאת למרות שהמונח תושב מתפרש באופנים שונים בחוקים שונים, וכן אין ספק כי מבחן "מרכז החיים" מוכיח תושבות בפועל של מבקשי המקלט בישראל. בהמשך טענה המדינה, כי אין אפשרות לזהות את מחזיקי אשרת 2(א)(5) באופן מספק, משום שמספר האשרה אינו מזהה ייחודי. אלא שגם טענה זו התבררה כבלתי משכנעת, שכן עוד קודם להגשת העתירה אושרה למבקשי מקלט האפשרות להנפיק רישיון נהיגה לאופניים ולקורקינטים חשמליים באמצעות מספר מזהה חלופי שמנפיק משרד התחבורה, מנגנון המשמש גם תיירים, דיפלומטים ואוכלוסיות נוספות שאינן מחזיקות במספר מזהה ישראלי. לבסוף ניסתה המדינה להצדיק את ההבחנה בין מבקשי מקלט המחזיקים באשרת א/5 וזכאים להוציא רישיון נהיגה, לבין מבקשי מקלט המחזיקים באשרת 2(א)(5), אך לא הצליחה להצביע על כל הבדל מהותי המצדיק הבחנה זו.

במהלך הדיון התברר, כי גם עמדת המדינה עצמה השתנתה. לאחר שנים שבהן התנגדה באופן חד משמעי למתן רישיונות נהיגה הודיעה המדינה, כי עמדתה "מורכבת יותר" וביקשה ארכה נוספת לצורך גיבוש מדיניות, בין היתר בשל תקופת הבחירות. מדובר בטענה שהיא בבחינת לעג לרש, שכן העתירה הוגשה לפני למעלה משנתיים, והדיון בה נדחה פעם אחר פעם בעקבות בקשות ארכה חוזרות ונשנות של המדינה אשר טענה, כי היא מגבשת את עמדתה בנושא.

⁴ פרוטוקול ישיבה של הוועדה המיוחדת לעובדים זרים, הכנסת ה-25, (1.7.2026).

⁵ בג"ץ 80653-12-24 קבהט צנארגאוי ואח' נ' שרת התחבורה והבטיחות בדרכים.

העותרים דחו את טענות המדינה והדגישו, כי לא ניתן להצדיק דחייה נוספת בטענה לבחירות קרבות, לאחר שלמדינה עמד פרק זמן ממושך לגבש מדיניות. כמו כן, מדובר בסוגיה מנהלית גרידא, שאינה משליכה על מדיניות ההגירה, שכן מבקשי המקלט שעליהם נסבה העתירה חיים בישראל שנים רבות, והמשך מניעת רישיונות הנהיגה פוגע ביכולתם לעבוד, להתנייד ולנהל אורח חיים תקין, ללא כל הצדקה עניינית.

בסיום הדיון הוציא בית המשפט **צו על תנאי**, המחייב את המדינה לנמק מדוע היא אינה מאפשרת למבקשי מקלט להנפיק רישיון נהיגה. משמעות הצו היא שבית המשפט מצא, כי העתירה מעלה שאלה משפטיות רצינית המצדיקה בירור וכי הנטל עבר למדינה להסביר ולהצדיק את המדיניות הקיימת.

העתירה ממחישה דפוס רחב יותר. באופן חוזר ונשנה, כאשר המדינה נדרשת להצדיק שלילת זכויות ממבקשי מקלט, ההנמקה משתנה. תחילה מדובר במדיניות הגירה, לאחר מכן בהיעדר תושבות, בהמשך בקושי בזיהוי, ולבסוף בהבחנה בין סוגי אשרות. כאשר הצדקה אחת אינה עומדת במבחן הביקורת, היא מוחלפת באחרת, כאשר התוצאה נותרת זהה: המשך שלילת הזכות. אנו נוודא, כי פסק הדין של ביהמ"ש ייושם וכי מבקשי המקלט יקבלו את הזכויות שהם זכאים להן.

ג. התקדמות נקודתית מול נסיגה מערכתית

לצד ההתפתחויות המעודדות שתוארו לעיל, חצי השנה האחרונה המחישה, כי מדובר בעיקר בהתקדמויות נקודתיות. במקביל חלה התדרדרות קשה במצבם של מבקשי המקלט, ובראשם בתחום הבריאות, הביטחון הסוציאלי והביטחון התזונתי. הדוגמאות הבאות ממחישות עד כמה הפער בין שינויים נקודתיים לבין המדיניות הכוללת ממשיך להתרחב.

ג. 1. משבר הבריאות

אחד הנושאים המרכזיים שבהם עסק הפורום בתקופה זו היה המאבק להבטחת נגישות לשירותי בריאות למבקשי מקלט. ב-1.7.2024 נכנסו לתוקף תקנות חדשות, שנועדו להסדיר נגישות לשירותי בריאות, עבור אוכלוסיות חסרות מעמד השוהות בישראל, שאינן מבוטחות בביטוח בריאות ממלכתי.⁶ מאז כניסתן לתוקף, הולכת ומתבהרת תמונה קשה של פגיעה שיטתית בנגישותם של מבקשי מקלט לשירותי בריאות. התקנות אמנם מבטאות הכרה מסוימת בחובת המדינה לספק שירותי בריאות גם לחסרי מעמד, אך למעשה מצמצמות את הזכאות באופן כה משמעותי, עד שהן מותירות אלפי אנשים ללא נגישות לטיפול רפואי.

בעקבות הביקורת הציבורית והעתירה שהוגשה על ידי ארגוני הסיוע לאחר התקנת התקנות,⁷ הוקמה ועדה בין משרדית שנועדה לבחון את אופן יישומן, את השפעתן על נגישותם של חסרי מעמד לשירותי בריאות ואת הצורך בהתאמות נוספות. אף על פי שההליך המשפטי מתנהל זה קרוב לשנתיים, טרם התקיים דיון מהותי בבית המשפט ומסקנות הוועדה טרם פורסמו. בהיעדר בחינה והכרעה מערכתית, גם מנגנונים שנקבעו כפתרונות אפשריים, ובהם הקמת ועדת חריגים לבחינת מקרים רפואיים והומניטריים ייחודיים, טרם הוקמו ואינם מאפשרים מענה למצבים שבהם ההסדר הקיים אינו נותן פתרון.

⁶ תקנות ביטוח בריאות ממלכתי (הסדרים לעניין רישום בקופת חולים ומתן שירותי בריאות לנמצאים בישראל שאינם מבוטחים לפי החוק), התשפ"ד-2024.

⁷ בג"ץ 5297/24 רופאים לזכויות אדם נ' שר הבריאות.

לצד עתירות משפטיות, קידם הפורום עשרות פניות למשרד הבריאות, לחברי הכנסת, לבתי החולים, לאיגודים הרפואיים ולגורמים מקצועיים נוספים, שמטרתן לשקף את ההשלכות הקטסטרופליות שמבקשי המקלט מתמודדים עמן בעקבות התקנות החדשות ולהוביל שינוי הכרחי בהסדר שנקבע בהן.

מבקשי מקלט בגילאי 18–60 אינם זכאים לביטוח במסגרת התקנות ונותרו תלויים בביטוחים פרטיים שמעסיקיהם מחויבים לרכוש עבורם. הביטוחים הללו אינם מכסים מחלות כרוניות, מצבים רפואיים קיימים וטיפולים מורכבים, ואף פוקעים עם אובדן מקום העבודה, לעיתים דווקא כאשר הצורך בטיפול רפואי הוא הדחוף ביותר. כמו כן, אין פיקוח מספק על המעסיקים ורבים מהם אינם מבטחים את מבקשי המקלט כנדרש.

ביחס לקטינים המצב חמור במיוחד. התקנות מעניקות זכויות רק לקבוצות מוגדרות של קטינים, ובהן בעיקר ילדים אזרחי אריתריאה, סודן ואוקראינה העומדים בתנאים שנקבעו, וילדי מהגרות עבודה השוהות בישראל ברישיון. ילדים מקבוצות אחרות מוחרגים מן ההסדר בשל מוצאם או מעמדם של הוריהם. בכך נסוגה המדינה מן העיקרון שעמד בבסיסו של "הסדר מאוחדת", אשר אפשר במשך שנים לילדים חסרי מעמד לקבל שירותי בריאות בקופת חולים מאוחדת, ללא תלות באזרחותם או במוצאם.

הזכויות אינה מבטיחה נגישות אמיתית לשירותי בריאות. עלויות הביטוח שנקבעו בתקנות הן חסם משמעותי עבור משפחות רבות החיות בעוני ובאי ודאות כלכלית.⁸ עבור ילדים נדרשת השתתפות חודשית של כ-130 שקלים, ועבור מבוגרים מעל גיל 60 כ-350 שקלים בחודש – סכומים משמעותיים עבור משפחות שאין להן רשת ביטחון כלכלית, כאשר 85% מהפליטים ומבקשי המקלט שחיים בישראל בעוני.⁹ בהתאם לתקנות, דמי הביטוח צמודים למדד ומתעדכנים מדי שנה, כך שגם בשנה השנייה להפעלת ההסדר עלות הביטוח ממשיכה לעלות ולהכביד על המשפחות הזכאיות. בניגוד לביטוח בריאות ממלכתי, ההסדר אינו כולל מנגנוני סיוע, פטור או הנחות למי שאינם מסוגלים לעמוד בתשלום, ואינו מותאם למצבן הכלכלי של המשפחות. עד עתה הצטברו חובות בהיקף של למעלה מ-1.5 מיליון שקלים בגין אי תשלום דמי הביטוח של מבטחים זכאים, נתון המעיד כי גם עבור האוכלוסיות שהמדינה הכירה בזכאותן, ההסדר הקיים אינו בר קיימא ואינו מבטיח כיסוי רפואי רציף. כתוצאה מכך, משפחות רבות נותרות ללא כיסוי, צוברות חובות, נאלצות לוותר על הביטוח ועל טיפול רפואי חיוני ולעיתים נאלצות לבחור את מי מבין ילדיהן לבטח.

בחודשים האחרונים הלכו והתרבו המקרים של מבקשי מקלט שאינם מצליחים לקבל טיפול רפואי חיוני. חולים במחלות קשות נותרים ללא מעקב, ללא תרופות וללא טיפולים הכרחיים, מבוגרים וילדים מגיעים לבתי החולים רק לאחר שמצבם הידרדר באופן משמעותי, ילדים רבים אינם זכאים לאבחונים, לטיפולים התפתחותיים או לשיקום. צוותי טיפות חלב מאבחנים בעיות רפואיות, אך הם אינם יכולים להפנות את הילדים להמשך טיפול. במקרים רבים, מערכת הבריאות פוגשת את המטופלים רק כאשר הם כבר מצויים במצב חירום המחייב הצלת חיים.

למדיניות זו אין הצדקה גם במונחים של בריאות הציבור ושל יעילות כלכלית.¹⁰ היעדר טיפול מונע ורציף מוביל להחמרת מחלות שניתן היה לאבחן ולטפל בהן בשלב מוקדם, מגביר סיכונים הנוגעים למחלות מידבקות ומעמיס על חדרי המיון ועל מחלקות האשפוז. בין השנים 2013–2024 הגיע היקף החובות האבודים של בתי החולים בגין

⁸ א.ס.א. ומכון אדום עניים שלא נספרים – עוני בטחון תזונתי ורווחה כלכלית בקרב מבקשות ומבקשי מקלט בישראל (2025).

⁹ שם.

¹⁰ א.ס.א., רופאים לזכויות אדם ומכון אדום – מכתב למנכ"ל משרד הבריאות בנושא טיוטת תקנות ביטוח בריאות ממלכתי – התייחסות מהיבט כלכלת בריאות.

טיפול בחסרי מעמד לכ-661.7 מיליון שקלים. המדינה חוסכת לכאורה בעלות הביטוח והטיפול בקהילה, אך משלמת לאחר מכן מחיר גבוה בהרבה על טיפול חירום במצבים רפואיים שהוחמרו.

אחת מן הפגיעות המשמעותיות ביותר של התקנות היא הפגיעה בילדים עם צרכים מיוחדים. בשנת 2025 החליט משרד הבריאות להפסיק לאלתר מימון טיפולים בריאותיים מקדמים לילדים חסרי מעמד על הרצף האוטוטיסטי, שאינם נכללים בתקנות החדשות. בעקבות עתירה משותפת של ארגוני הפורום ושל עמותות לסיוע לילדים עם צרכים מיוחדים,¹¹ הושבה זכאותם של הילדים לקבל את השירותים באופן זמני, עד לתום שנת 2027 ובכפוף להמשך ההליך המשפטי, כאשר משרד הבריאות מתעקש על שלילת המימון. קשה לחשוב על אוכלוסייה פגיעה יותר מילדים חסרי מעמד המתמודדים עם אוטיזם. ההחלטה לשלול מהם טיפולים חיוניים אינה יכולה להיות מוסברת בחוסר מודעות להשלכותיה, שכן אלה הוצגו בהרחבה במסגרת ההליך המשפטי. מדובר בהחלטה שהתקבלה ביוזעין, למרות הפגיעה הקשה שהיא גורמת לילדים ולמשפחותיהם. ההחלטה הזו ממחישה עד כמה רחוקות עשויות להגיע השלכותיה של מדיניות המבוססת על מעמד משפטי בלבד, תוך הפגנת אטימות משוועת כלפי זכויות בסיסיות של ילדים רבים.

יש לשוב ולהדגיש, כי אין מדובר בעוד מחלוקת מנהלית או בחסם בירוקרטי. מדובר בילדים ובמבוגרים החיים בישראל, שנותרים ללא גישה לשירותי בריאות בסיסיים. קטינים עם צרכים מיוחדים נותרים ללא מענה. מבוגרים המתמודדים עם מחלות קשות כמו קרוהן ואפילפסיה נותרים ללא טיפול. נשים חולות סרטן נאלצות להמשיך לעבוד בניקיון כדי להיות זכאיות לביטוחי מעסיק. חולים רבים אינם מקבלים תרופות או טיפולי מעקב ומגיעים לבית החולים רק כאשר חייהם מצויים בסכנה. לא רק שמדובר במדיניות בלתי אנושית ובלתי מוסרית, אלא שהיא מקודמת דווקא על ידי משרד הבריאות, שתפקידו להגן על בריאות הציבור. היא שוללת גישה לטיפול רפואי מאוכלוסיות פגיעות, פוגעת בזכות לבריאות ולחיים, סותרת את התחייבויותיה של ישראל לפי הדין הבינלאומי, ואינה משרתת כל תכלית רפואית, ציבורית או כלכלית. אנחנו כמובן ממשיכים להיאבק על הזכות הבסיסית של כל אדם לקבל טיפול רפואי.

ג. 2. הסרת ההגנה ממבקשי מקלט מאתיופיה

הסרת ההגנה ממבקשי המקלט מאתיופיה השוהים בישראל, היא אחד מן הביטויים המובהקים ביותר לאופן ההפעלה הקלוקל של מערכת המקלט הישראלית. במשך שנים בקשות מקלט, כולל אלו של אזרחי אתיופיה, אינן נבחנות. ברם, מיד עם תום ההליך המשפטי בעניין ההגנה מפני הרחקה שהוענקה להם, כאשר נפתחה אפשרות מעשית לגירושם, הועלו בקשות המקלט שלהם לראש סדר העדיפויות, הן נדחות בסיטונאות ובמקביל רשות האוכלוסין וההגירה מבצעת מעצרים שנועדו לקדם הרחקה.

השתלשלות האירועים

בנובמבר 2020, במחוז טיגראי שבצפון אתיופיה, פרצה מלחמה בין כוחות הצבא של ממשלת אתיופיה לבין כוחות המגן של החזית העממית לשחרור טיגראי (TPLF), שאליה הצטרפו כוחות זרים ומיליציות חמושות. הלחימה בחבל טיגראי זלגה לאזורים נוספים ולוותה בהפרות חמורות של זכויות אדם ובהן פגיעה ללא הבחנה באוכלוסייה אזרחית; הוצאות להורג ללא משפט; עינויים; מעשי אונס, עבדות מין ופגיעות אחרות בנשים ובנערות כחלק מהלוחמה; עקירת אוכלוסיות; ביזה והרס רכוש ציבורי ופרטי.¹²

¹¹ בג"ץ 28576-04-25 אותי – עמותת ישראלית לאוטיזם נ' שר הבריאות.

¹² <https://www.hrw.org/tag/tigray-conflict>; <https://acleddata.com/update/two-years-after-pretoria-agreement-unrest-still-looms-tigray-october-2024>

בעקבות המלחמה הקשה, העניקה מדינת ישראל הגנה זמנית מפני הרחקה לאזרחי אתיופיה. בנובמבר 2021 הוחלה ההגנה על יוצאי חבל טיגראי, שהיה המוקד המרכזי של הלחימה והרדיפה. ביוני 2023 הורחבה ההגנה לכלל אזרחי אתיופיה ששהו בישראל. משמעות ההחלטה הייתה, כי לא ניתן להרחיק מבקשי מקלט לאתיופיה, גם כאשר בקשות המקלט הפרטניות שלהם טרם נבחנו. ההגנה אמנם מנעה את ההרחקה, אך לא לוותה בהפעלה אפקטיבית של מערכת המקלט, שכן המדינה לא "ניצלה" את תקופת ההגנה כדי לבחון באופן סדור את בקשות המקלט ולהכריע מי אכן זכאי להגנה פרטנית.

בינואר 2024 החליט שר הפנים לשעבר, משה ארבל, להסיר את ההגנה מאזרחי אתיופיה. ארגוני זכויות אדם עתרו נגד ההחלטה לבית המשפט העליון.¹³ ההליך המשפטי עיכב את יישום ההחלטה במשך קרוב לשנתיים, אך למרבה הצער, בדצמבר 2025, בשל אי התערבותו של בית המשפט העליון בהחלטה שר הפנים, ההגנה הוסרה.¹⁴ ההכרעה התבססה על חוות דעת חסויה ברובה מטעם המדינה בדבר המצב באתיופיה. ממעט החלקים הגלויים בחוות הדעת עלה, כי אחד מן השיקולים המרכזיים היה האפשרות, לשיטת המדינה, להרחיק אדם לאזור אחר בתוך אתיופיה, המרוחק לכאורה ממוקדי הסכסוך. אנו, ארגוני זכויות האדם, טענו כי הנחה זו אינה משקפת את המציאות במדינה וסותרת את עמדתה הרשמית של נציבות האו"ם לפליטים: הלחימה והאלימות אינן מוגבלות לאזור אחד בלבד, יוצאי טיגראי חשופים לרדיפה, למעצרים ולהתנכלות גם באזורים מחוץ לחבל טיגראי, ובמהלך השנה האחרונה חלה שוב החרפה משמעותית בעימותים האלימים, בעקירה פנימית ובמעצרים השרירותיים.¹⁵

עוד טענו, כי עצם קיומה של אפשרות מגורים באזור אחר במדינת המוצא אינה מספיקה כדי לשלול מאדם הגנה בינלאומית. חלופת מגורים פנימית חייבת להיות בטוחה, נגישה וסבירה לפי נסיבותיו האישיות של כל אדם. היא אינה יכולה להיבחן באופן כללי ובוודאי שאינה יכולה להחליף בדיקה פרטנית של הסיכון הנשקף למבקש המקלט. גם לפי עמדת נציבות האו"ם לפליטים, אין לשלול הגנה רק משום שקיימת לכאורה אפשרות לעבור לאזור אחר במדינת המוצא, מבלי לבחון אם המעבר אפשרי ואם ניתן יהיה לחיות בו בביטחון ובתנאים סבירים. לצערנו טענותינו לא נפלו על אוזניים קשובות והסרת ההגנה נכנסה לתוקפה ב-30 למאי 2026.

למרות הסרת ההגנה, המדינה מחויבת בבחינה על פי עיקרון אי ההחזרה

הסרת ההגנה לא איינה את חובת המדינה לעמוד בעקרון אי ההחזרה, שלפיו אין לגרש אדם למקום שבו נשקפת סכנה לחייו או לחירותו.¹⁶ דהיינו, אף לאחר הסרת ההגנה, ישראל מחויבת לבחון באופן פרטני את עניינם של אזרחי אתיופיה, המעלים טענות שלפיהן גירושם לאתיופיה יוביל לסכנת רדיפה, עינויים, יחס בלתי אנושי או פגיעה חמורה אחרת בזכויות האדם שלהם. למרות שבית המשפט העליון לא התערב בהחלטת השר להסיר את ההגנה, פסק הדין של העליון הבהיר, כי יש לאפשר הגשת בקשות פרטניות ולכן עם הסרת ההגנה פנו ארגוני החברה האזרחית לרשות האוכלוסין וההגירה וביקשו, כי תגבש מנגנון סדור לבחינת מניעה פרטנית מהרחקה.

רשות האוכלוסין וההגירה לא השיבה לפניוניהם של ארגוני החברה האזרחית ולא גיבשה מנגנון בחינה סדור ולכן בלית ברירה הוגשה עתירה נוספת לבית המשפט המחוזי.¹⁷ העתירה עודנה מתנהלת ועל הרשות להציג את

¹³ עע"מ 5041/24 המוקד לפליטים ולמהגרים נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 18.12.2025).

¹⁴ שם.

¹⁵ https://donare.info/en/news/ethiopia_rising_tensions_in_tigray_risk_renewed_war

¹⁶ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements, 83, February 2014 <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2014/74916>

¹⁷ עת"מ 35775-04-26 המוקד לפליטים ולמהגרים נ' רשות האוכלוסין וההגירה.

עמדה עד ליום 6.9.2026. אף שההליך המשפטי טרם הושלם ולמרות המחלוקת בדבר הצורך בגיבוש מנגנון בחינה, רשות האוכלוסין וההגירה החלה לעצור אזרחים אתיופים השוהים בישראל. במקביל נרשמה עלייה משמעותית במספר בקשות המקלט של אזרחי אתיופיה שנדחו, גם בקשות שהוגשו לפני שנים רבות ועד עתה לא נבחנו. בכך נוצר היפוך מטריד באופן ההפעלה של מערכת המקלט: כל עוד ההרחקה לא הייתה אפשרית, בחינת בקשות מהקלט הוקפאה והן נותרו ללא הכרעה. דווקא לאחר הסרת ההגנה, כאשר דחיית בקשה עשויה להוביל ישירות למעצר ולגירוש, החלה הרשות לקדם במהירות את הטיפול בהן.

לא מדובר בהפעלה מאוחרת של מערכת מקלט מתפקדת. אילו זו הייתה המטרה, המדינה הייתה בוחנת את הבקשות באופן שוטף לאורך השנים, אוספת מידע עדכני על נסיבותיו של כל מבקש, מעניקה הגנה למי שעומד בתנאים ודוחה, בהליך הוגן, את מי שאינו זכאי לה. במציאות, ההכרעה בבקשות קיבלה דחיפות רק כאשר הפכה לשלב שמאפשר את ההרחקה. הבחינה הפרטנית אינה נתפסת כמנגנון שנועד לזהות פליטים ולהעניק להם הגנה, אלא בעיקר כחסם שיש להסיר בדרך לגירוש.

דפוס ההתנהלות המתואר אינו ייחודי לאזרחי אתיופיה. הוא משקף את תפיסת היסוד של מדיניות המקלט בישראל. המדינה משקיעה מאמצים בהסרת הגנות, בהרחבת סמכויות מעצר וגירוש, בחקיקה, בנהלים, בבחינת מדיניות שלישיות כיעד להרחקה ובצמצום הביקורת המשפטית. לעומת זאת, היא אינה מפעילה מערכת מקלט סדורה שמטרתה לבחון בתום לב מי זקוק להגנה וזכאי למעמד. בבקשות המקלט נותרות תלויות במשך שנים, שיעורי ההכרה מזעריים ומבקשי המקלט חיים בישראל עשרים שנה ויותר מבלי שהתקבלה הכרעה בעניינם וללא מינימום של זכויות המאפשרות קיום ראוי.

מערכת מקלט אפקטיבית אמורה להכריע תחילה מי זכאי להגנה ורק לאחר מכן לבחון את האפשרות להרחיק את מי שאינו זכאי לה. המקרה של אתיופיה מלמד, כי בישראל סדר הדברים הפוך: האפשרות להרחיק היא שמכתיבה מתי וכיצד תיבחן בקשת המקלט.

ג. 3. פליטי אוקראינה

מצבם של מבקשי המקלט מאוקראינה ממחיש, כי מדיניות הארעיות אינה ייחודית למבקשי המקלט מאריתריאה ומסודן, אלא הפכה למודל פעולה רחב של מדינת ישראל. עם פלישת רוסיה לאוקראינה בשנת 2022 העניקה מדינת ישראל הגנה קבוצתית לכ-23,000 אזרחי אוקראינה, רובם נשים וילדיהן. ניתן מענה הומניטרי בסיסי, שכלל גם שירותי בריאות, סיוע במזון וסיוע נקודתי בדיוור.¹⁸ בחלוף ארבע שנים, כאשר המלחמה באוקראינה נמשכת, המענים הללו נשחקו לחלוטין.

מרבית הפליטים האוקראינים השוהים בישראל עדיין מחזיקים באשרות תייר מתחדשות. בתקופה זמן קצרה זו הקהילה האוקראינית התדרדרה למציאות שבה היא נאלצת להתמודד עם אותם חסמים מבניים שמאפיינים את חייהם של מבקשי המקלט ה"ותיקים": עוני קשה, היעדר מעמד, הנפקת אשרות קצרות מועד, היעדר אשרות עבודה מסודרות, קשיי השתלבות של ילדים במערכת החינוך, היעדר תמיכה או קצבאות מהמדינה, וכפועל יוצא מאלו – תלות גוברת בארגוני הסיוע.

הפער בין ההצהרות למציאות בולט במיוחד בתחום הבריאות. אף שפליטי אוקראינה אמורים להיות זכאים לביטוח בריאות, רבים מהם נותרים ללא כיסוי בשל חסמים בירוקרטיים ועלויות גבוהות. במהלך תקופת הדיווח

¹⁸ משרד הרווחה והביטחון החברתי "מבצע 'צו השעה' לסיוע לאזרחי אוקראינה השוהים בישראל יוצא לדרך" (הודעת דוברות 21.3.2022).

ליווה הפורום מקרה של נערה אוקראינית שניסתה לשים קץ לחייה, אך לא הצליחה לקבל את הטיפול הרפואי והנפשי שנזקקה לו משום שלא הייתה מבוטחת. רק בעקבות התערבות דחופה של חברי כנסת ניתן לה המענה הדרוש.¹⁹ אלא שמדובר בסיוע פרטני חריג שאינו מעיד על הכלל. רוב מבקשי המקלט, גם בשעת חירום, נותרים ללא רשת ביטחון, ללא מעטפת סוציאלית וכלכלית וללא ודאות בסיסית, הנדרשת כדי להתמודד עם טראומה או אובדן.

בשנים האחרונות ניכרת מגמה של החמרה במדיניות הכניסה כלפי אזרחים אוקראינים המבקשים להגיע לישראל. על פי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה, בשנת 2025 ניתנו 1,512 סירובי כניסה בגבול לאזרחי אוקראינה – חלק משמעותי מתוך כלל 11,916 סירובי הכניסה שניתנו לזרים באותה שנה, עלייה של כ-15% ביחס לשנת 2024.²⁰ אף שאזרחי אוקראינה השוהים בישראל "נהנים" מהגנה מפני הרחקה, מדיניות סירובי הכניסה מצמצמת את האפשרות של אנשים שנמלטו ממלחמה להגיע לישראל ולקבל בה הגנה. תופעה זו משתלבת במגמה רחבה יותר של הקשחת מדיניות הכניסה כלפי אוכלוסיות הזקוקות להגנה בינלאומית, תוך מעבר מהענקת הגנה למי שכבר הגיעו לישראל לצמצום האפשרות של אחרים להגיע אליה מלכתחילה.

מצבה של הקהילה האוקראינית מלמד, כי הארעיות אינה עוד פתרון זמני, אלא מודל פעולה של מדינת ישראל.

ד. ילדי מבקשי המקלט

כמעט שני עשורים חלפו מאז הגיעו מבקשי המקלט הראשונים לישראל. במהלך השנים גדל כאן דור של ילדים שנולדו בישראל או הגיעו אליה בגיל צעיר מאוד. ע"פ נתוני הממ"מ של הכנסת מתאריך 2.11.2025, ישנם כ-7600 ילדי מבקשי מקלט מאפריקה החיים כיום בישראל, 96% מהם נולדו בישראל.²¹ הם התחנכו במערכת החינוך הישראלית, דוברים עברית כשפתם המרכזית, וחייהם המשפחתיים, החברתיים והתרבותיים מתנהלים בישראל. עבור רבים מהם, ישראל היא הבית היחיד שהם מכירים.

השנים שחלפו לא רק שלא הובילו לפתרון אלא החמירו את המצב בקרב הילדים. חרף דיונים חוזרים בכנסת, הליכים משפטיים והכרה הולכת וגוברת מצד גורמי מקצוע בצורך בהסדרת הנושא, המדינה מתעקשת להותיר את ילדי מבקשי המקלט חסרי מעמד וחסרי זכויות, בדיוק כמו הוריהם.

במשך שנות הלימוד בבית הספר נדמה לילדי מבקשי המקלט, כי מסלול חייהם אינו שונה מזה של חבריהם לכיתה. הם גדלים יחד, לומדים יחד ומתכננים את עתידם. אלא שעם סיום הלימודים מתברר שהדמיון היה חלקי בלבד. בעוד שחבריהם ממשיכים באופן טבעי אל השלב הבא בחייהם ילדי מבקשי המקלט מגלים, כי בפניהם ניצבים חסמים שלא היו מודעים לקיומם. רק בנקודה זו הם מבינים, כי מבחינת המדינה הם אינם צעירים ישראלים, אלא מבקשי מקלט. המשמעות אינה מסתכמת במעמד משפטי. היא מתורגמת באופן מיידי למגבלות על לימודים, תעסוקה, נידות, שירות צבאי או לאומי וגישה לביטוח בריאות. בתוך זמן קצר מתברר, כי העתיד שתכננו לעצמם אינו נגיש באותה מידה שבה הוא נגיש לבני גילם.

בשנים האחרונות השבר הזה כבר אינו מתרחש רק בגיל שמונה עשרה. ילדות וילדים צעירים רואים את מסלול חייהם של אחיהם הבוגרים ומבינים כבר בגיל מוקדם מה צפוי להם. הם רואים כיצד צעירים שגדלו בישראל

¹⁹ מאיר תורג'מן "קמילה נפלה 12 קומות ושרדה: יש שבעה פלאי תבל בעולם - והיא השמיני" *ynet* (8.9.2025).
<https://www.ynet.co.il/news/article/yokra14505012>

²⁰ רשות האוכלוסין וההגירה דו"ח סיכום פעילות לשנת 2025 (2026).

²¹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת נתונים על ילדי מסתננים השוהים בישראל (2025).

מתקשים להשתלב בלימודים, בתעסוקה ובחיים האזרחיים ומפנימים, כי גם עבורם אין כיום מסלול ברור לעתיד. כך, תחושת חוסר הוודאות והייאוש מחלחלת בשלב מוקדם הרבה יותר.

היעדר האופק אינו האתגר היחיד העומד בפני הילדים ובני הנוער הללו. לצד חוסר הוודאות באשר לעתידם, הם נאלצים להתמודד עם שיח ציבורי ופוליטי ההופך אותם בהדרגה מצעירים ישראלים לקבוצת "זרים" המסומנת שוב ושוב כאיום וכמושא לחשדנות.

בשנה האחרונה, וביתר שאת על רקע מערכת הבחירות, הפכו ילדי מבקשי המקלט והקהילה כולה לכלי מרכזי בקמפיינים פוליטיים. בחודש אפריל האחרון, פנה השר לביטחון לאומי, איתמר בן גביר, לראש השב"כ, בבקשה שיסייע בהתמודדות עם כנופייה שלדבריו מורכבת מילדי מסתננים.²² קשה ליישב בין הטענה שמדובר בפשיעה קבוצת של קטינים לבין ההחלטה לערב בסוגיה את ראש השב"כ, שאמון על ביטחון המדינה. הפנייה לראש השב"כ, מלמדת יותר על האופן שבו בוחרת המדינה למסגר את הסוגיה מאשר על המציאות עצמה. השר המשיך ברטוריקה הפוגענית כלפי ילדי מבקשי המקלט ובחודש מאי, שלח למשנים ליועצת המשפטית לממשלה פנייה דחופה, שבה הוצג עצם קיומו של "דור שני" ו"דור שלישי" של ילדי מבקשי מקלט כסיכון למדינה, תוך קריאה לקדם את גירושם של "כלל המסתננים".²³ השימוש בילדים ובבני נוער כחלק משיח פוליטי מסוג זה אינו נשאר ברמת ההצהרות בלבד. הוא מחלחל לשיח הציבורי, מגביר דה לגיטימציה כלפי הקהילה ומוביל לרדיפה ממשית מצד רשויות המדינה.

התהליכים הללו באים לידי ביטוי באופן בולט במיוחד בדרום תל אביב, שבה מתגורר חלק ניכר מקהילת מבקשי המקלט. בחודשים האחרונים תוגברה באופן משמעותי הנוכחות המשטרתית בשכונות, לרבות הצבת פלוגות מג"ב ונרשמה עלייה בעיכובים ובבדיקות "שגרתיות" של בני נוער מבקשי מקלט. במקביל מתקיימים ביקורים מתוקשרים של בכירים פוליטיים באזור, דוגמת ביקורו של השר לביטחון לאומי יחד עם מפכ"ל המשטרה שכלל הטרדות של מבוגרים ובני נוער. לכך מצטרפים סיורים קבועים של פעילים נגד מבקשי מקלט וכן עידוד של התושבים להגשת תלונות למשטרה נגד ילדים ובני נוער, לעיתים אף בשל עצם שהייתם במרחב הציבורי. מכלול התהליכים הללו יוצר מציאות שבה ילדים ובני נוער שגדלו בישראל נדרשים להתמודד באופן יומיומי עם חשדנות, שיטור יתר ותחושת הדרה על לא עוול בכפם.

למרות ההתפתחויות הקשות המתוארות לעיל, כן גוברת ההבנה בקרב בתי המשפט ואנשי מקצוע, כי היעדרו של פתרון ארוך טווח פוגע לא רק בילדי מבקשי המקלט, אלא בחברה הישראלית כולה. פסק הדין שניתן בעניין ההפרדה במערכת החינוך בדרום תל אביב משקף את תחילתו של שינוי זה, לצד הקשיים הרבים הכרוכים ביישומו.

ב-2 לאוגוסט 2026 קבע בית המשפט העליון, כי ריכוזם של ילדי מבקשי המקלט בשני בתי ספר בדרום תל אביב יצר מציאות של הפרדה במערכת החינוך, מצב שהוגדר בפסק הדין כ"בלתי נסבל" וככזה ש"רחוק מלהשביע רצון". בית המשפט הכיר לראשונה בכך שגם בהיעדרה של מדיניות הפרדה רשמית, ריכוז תלמידים על בסיס מוצאם ומעמדם מחייב תיקון וקרא למדינה ולעיריית תל אביב להמשיך ולפעול לשילובם של ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך העירונית. בעקבות העתירה שהוגשה על ידי הורים מבקשי מקלט ספריית גן לוינסקי, א.ס.א., עו"ד הרן רייכמן וטל חסין,²⁴ החל תהליך שילוב הדרגתי וכיום כ-47% מילדי מבקשי המקלט בחינוך

²² לירן תמרי "בן גביר ביקש סיוע משב"כ בתל אביב נגד כנופיית SSQ" *ynet* (30.4.2026).
<https://www.ynet.co.il/news/article/rk00g11jgcwz>

²³ פנייה של השר בן גביר למשנים ליועצת המשפטית לממשלה.

²⁴ עע"מ 7906/22 יוסף מוחמד בראון ואח' נ' ראש עיריית תל אביב יפו (פורסם בבנו, 2.8.2026).

היסודי לומדים בבתי ספר מחוץ לדרום תל אביב. לצד זאת, בית המשפט הדגיש, כי נדרשים צעדים נוספים להשלמת התהליך, ובהם בחינת הרחבת מערך ההסעות והמשך מעקב אחר יישום השינוי.²⁵

פסק הדין משקף הכרה משמעותית בכך שילדים שנולדו וגדלו בישראל אינם יכולים להתחנך במערכת חינוך נפרדת בשל מעמדם האזרחי של הוריהם. בית המשפט הדגיש את הצורך במדיניות ארוכת טווח המבטיחה לילדי מבקשי המקלט שוויון הזדמנויות והשתלבות בחברה הישראלית.

יצירת אופק ברור עבור ילדים ובני נוער שגדלו בישראל וקידום האינטרס הציבורי הישראלי אינם מטרות סותרות, אלא מטרות המשלימות זו את זו. השקעה בשילובם של צעירים שגדלו בישראל, רכשו בה את השכלתם ומבקשים לבנות בה את עתידם היא השקעה בחברה הישראלית עצמה. ככל שהמדינה בוחרת שלא ליצור עבורם מסלול להשתלבות, היא לא פוגעת רק בהם, אלא גם בחברה הישראלית, שמוותרת על תרומתם של צעירים שגדלו בה, התחנכו בה ומבקשים לקחת בה חלק.

סיכום

ההתפתחויות שתוארו בתמונת המצב משקפות דפוס פעולה עקבי, שלפיו במקום להפעיל מערכת מקלט המכריעה בבקשות באופן מקצועי ובהתאם לדיון, ממשיכה מדינת ישראל לנהל את סוגיית מבקשי המקלט באמצעות צעדי אכיפה, הסדרים זמניים ופתרונות נקודתיים. כך נוצר מצב שבו שאלות יסוד דוגמת מי זכאי להגנה, מי אינו זכאי לה ומהו מעמדם של מי שחיים בישראל שנים ארוכות, נותרות ללא הכרעה, כאשר ההשלכות ההרסניות על אוכלוסיית מבקשי המקלט הולכות ומעמיקות.

לצד זאת הדו"ח ממחיש, כי גם בתוך המציאות המורכבת הזו, שינויים אפשריים. ההתקדמות בנושא המספר המזהה, הדיון בעתירת רישיונות הנהיגה והנכונות הגוברת של גורמים מקצועיים להכיר בחסמים שמייצרת מדיניות הארעיות וההפרדה מלמדים, כי ניתן לבחור גם בדרך אחרת. ואולם כל עוד צעדים אלה נותרים נקודתיים ואינם מלווים בשינוי מדיניות כולל, הם אינם מצליחים לשנות את המציאות עבור מרבית מבקשי המקלט החיים בישראל.

הבחירות הקרובות מספקות הזדמנות לבחון מחדש את הדרך שבה ישראל מתמודדת עם סוגיית המקלט. אין מדובר בבחירה בין שמירה על האינטרס הציבורי לבין הגנה על זכויות אדם. מערכת מקלט מתפקדת משרתת את שני היעדים גם יחד. המציאות המתוארת בדו"ח זה אינה בלתי נמנעת. היא תוצאה של החלטות מדיניות ולכן ניתן לשנותה. אנו מצפים מנבחרי הציבור, מתוך מחויבות להגנה על זכויות אדם ומתוך אחריות לעתידה של החברה הישראלית, לבחור אחרת.

תמונת מצב זו נכתבה בשיתוף הארגונים החברים בפורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל: המוקד לפליטים ולמהגרים, א.ס.א., היאס ישראל, רופאים לזכויות אדם, קו לעובד והאגודה לזכויות האזרח בישראל.

לפרטים נוספים – עו"ד שחר מנדיל, מקדמת מדיניות וקשרי ממשל | shahar.refugeeforum@assaf.org.il

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

קו לעובד
Worker's Hotline
عنوان العامل

המוקד לפליטים ולמהגרים צרי
The Association for Civil Rights in Israel

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

HIAS

א.ס.ף
ASSAF
ארגון סיוע לפליטים
ולמבקשי מקלט בישראל

PHYSICIANS FOR HUMAN RIGHTS
רופאים לזכויות אדם
HUMAN RIGHTS
DOCTORS FOR HUMAN RIGHTS
1800-444-4444